

щенню престижу служби в митних органах, з другого – підвищенню ефективності службово-трудової діяльності посадових осіб митних органів України.

Список літератури: 1. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос. Х., 2001. 2. Смирнов О.О правовом статусе личности рабочих и служащих // Советское государство и право. 1974. № 3. 3. Старилев Ю.Н. Службное право. Учебник. М., 1996. 4. Оболенський О. Ю. Державна служба: Навч. посібник. К., 2003. 5. Боброва Н.А. Гарантія реалізації державно-правових норм. Воронеж, 1984. 6. Недбайло П.Е. Система юридических гарантій примененія советских правовых норм // Правоведение. 1971. № 1. 7. Адміністративне право України: Підручник для юрид. вузів і фак. / За ред. Ю.П. Битяка. Х., 2000. 8. Янюк Н.В. Адміністративно-правовий статус посадової особи: Дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.07. Львів, 2002. 9. Венедиктов В.С., Іншин М.І. Статус працівників органів внутрішніх справ України як державних службовців: Наук.-практ. посібник. Х., 2003. 10. Про державну службу: Закон України від 16 грудня 1993 р. // ВВР України. 1993. № 52. Ст. 490. 11. Митний кодекс України // ВВР України. 2002. № 38–39. Ст.288. 12. Битяк Ю.П. Державна служба в Україні: організаційно-правові засади: Монографія. Х., 2005.

Надійшла до редакції 05.09.06

І. І. Мусієнко, А. А. Стародубцев

НЕЛЕГАЛЬНА МІГРАЦІЯ: ЧИННИКИ ТА МАСШТАБИ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Явище нелегальної міграції як процес перетинання кордонів іншої держави, цілі та способи якого не відповідають законодавству останньої, є суттєвим криміногенним чинником, що впливає на стан безпеки сучасного європейського суспільства. Підпадаючи усе більше під безпосередній контроль організованої злочинності, нелегальна міграція стає різновидом незаконного бізнесу, результатом чого є розширення підпільного ринку праці та загальне зростання злочинності у тій чи іншій країні. Аналіз практики правоохоронних органів свідчить, що останнім часом територія України також почала використовуватися у налагодженому міжнародному механізмі нелегальної міграції, що потребує відповідного науково-практичного осмислення та розробки адекватних заходів протидії. До України прямують біженці та особи, які шукають притулку внаслідок воєнних та етнічних конфліктів. Через територію України пролягають шляхи нелегальних мігрантів, які прямують до країн Західної Європи з Афганістану, Пакистану, Китаю та В'єтнаму. Значна частина з них осідає в Україні, зостаючись на нелегальному становищі.

Аспекти протидії нелегальній міграції та ролі правоохоронних органів України у регулюванні міграційних процесів стали предметом окремого вивчення у працях С. Бритченка, О. Бандурки, Ю. Гаврушко, І. Гарної, О. Джужи, Ю. Кравченка, О. Кузьменко, А. Мацка, А. Мозоля, С. Мосьондза, Т. Назарова, В. Олефіра, С. Ратушного, І. Серової, Н. Тиндик, П. Чалого, С. Чеховича, В. Шакуна, В. Шаповала. Російськими дослідниками (М. Бабаєв,

С. Багатиризов, А. Долгова, А. Здравомислов, Е. Красинець, А. Тополін, В. Тишков) було акцентовано увагу на криміногенному потенціалі, що містить у собі як нелегальна, так й некерована легальна міграція, негативному впливі міграційних процесів на перспективи національного розвитку.

Однак, незважаючи на активне вивчення міграційних процесів з боку фахівців багатьох спеціальностей, вітчизняна юридична наука має констатувати, що прикладні аспекти протидії незаконній міграції все ще залишаються відносно новим напрямком досліджень. Дослідження міграційних процесів в Україні ще не набули координованого і системного характеру, недостатньо врегульована державна імміграційна політика, через що некеровані міграційні процеси становлять значну небезпеку для національних інтересів України. Саме з оглядом на вказану тезу стаття, що пропонується, ставить за мету висвітлення питання, пов'язаного з оцінкою масштабів сучасної нелегальної міграції на території України.

Перш за все відзначимо, що сама нелегальна міграція є, за класифікацією О.І. Піскуна, одним з чотирьох типів міжнародних міграційних потоків, до яких відносяться також трудова міграція; процес возз'єднання сімей; потік біженців та шукачів притулку [1]. Саме тому їй слід розглядати у взаємозв'язку з тими етнічними процесами, що відбуваються у сучасному українському суспільстві. Нагадаємо, що за роки незалежності в Україну повернулися сотні тисяч депортованих (кримські татари, болгары, вірмени, греки, німці), суттєво зросли окремі національні меншини (вірмени, азербайджанці, абхазы, турки-месхетинці), значно збільшилась кількість вихідців з Азії та Африки. Одночасно Україну покинула більша частина складу окремих етнічних груп (євреї, німці, греки) та щорічно покидає декілька мільйонів людей з метою заробітку [2].

По-друге, для існування самого явища нелегальної міграції зберігаються чинники об'єктивного порядку. Так, незважаючи на офіційно проголошені наміри, Україна все ще не забезпечила рівності статусу державних кордонів по всьому периметру. Переважна частина лінії кордону, яка межує з колишніми радянськими республіками (Російська Федерація, Білорусь, Молдова), зберігає максимальну й нерівномірну порівняно з іншими кордонами прозорість, тому легко долається порушниками. Державний кордон, таким чином, не виконує повною мірою функції захисту національної безпеки, не запобігає проникненню в Україну нелегальним шляхом товарів, коштів та фізичних осіб, що закономірно створює проблеми у відносинах з сусідніми державами та третіми країнами.

У своєму дослідженні А. П. Мозоль вказує, що головними чинниками, які сприяють нелегальній міграції в Україні, сьогодні є:

- наявність кордонів з країнами, які мають вихід у Західну Європу;
- успадкування проблем міграції від колишнього СРСР;
- відсутність чіткої системи контролю за вїздом – виїздом та перебуванням іноземців у країнах СНД [3, с.22].

Доречним з цього приводу буде характерний приклад. Група індусів, маючи туристичні візи, прилетіла до Москви. Проте туристи щонайменше цікавилися визначними пам'ятками, бо мали інші цілі. На мікроавтобусі їх довели до російсько-українського кордону. Провідники з російської сторони передали їх «колегам». Перейшли вночі кордон. На території України туристів знову очікували два мікроавтобуси, на яких вони добралися до Броварів. Якби не випадковість, то з Броварів їх відвезли б до Києва, де легко сховатися. А із столиці шлях лежав до Європи... Незадовго до згаданого випадку біля села Лісового (Києво-Святошинський район Київської області) було виявлено 20 нелегалів. Маршрут та способи проникнення в Україну – ідентичні: з Бангладеша до Москви – на законних підставах, на нашу територію – нелегально [4, с.11].

Суб'єктивними чинниками нелегальної міграції при цьому є такі недоліки у здійсненні візового режиму, як відсутність:

- візового порядку вїзду на територію України громадян ряду країн, наприклад, В'єтнаму й Китаю;
- дієвого механізму реалізації Закону України «Про правовий статус іноземців», а також заходів щодо забезпечення контролю за дотриманням ними встановлених правил перебування на території України;
- механізму видворення з України і закриття вїзду до неї іноземних громадян, які порушили чинне законодавство;
- спеціального режиму вїзду іноземців, їх переміщення і перебування в прикордонних районах України;
- спеціалізованих пунктів збору та фільтрації нелегальних мігрантів, коштів на їх утримання, медичне обслуговування, харчування і транспортування;
- спеціального органу, який би займався розслідуванням протиправних дій нелегальних мігрантів та їх депортацією;
- чіткої процедури притягнення іноземців до юридичної відповідальності за порушення нашого законодавства [3, с.22].

Проте, на думку багатьох авторів, однією з головних причин негараздів, що спіткали наше суспільство у сфері протидії нелегальній міграції, є відсутність тривалого досвіду власної міграційної політики. Політика радянського ґатунку не відрізнялася гнучкістю, широкою взаємодією з країнами різних політичних режимів та базувалася на пріоритеті встановлення якомога широкого кола заборон.

Реальні масштаби нелегальної міграції в Україні оцінити досить складно. За даними МВС України, наприклад, упродовж 2003 року під час спеціальних цільових операцій правоохоронної спрямованості «Іноземець», «Мігрант», «Студент» та інших було виявлено 17,4 тис. незаконних мігрантів у складі 136 груп, 13,5 тис. з яких вислано за межі держави. В цілому ж, за оцінкою МВС, в країні без законних підстав для перебування знаходиться від 20 до 30 тис. іноземців.

В той же час, за даними Держкомкордону України, серед затриманих у 1996 р. 16 тис. порушників нелегальні мігранти становили 7,2 тис. осіб. У 1997 р. потік нелегальних мігрантів зріс у 1,5 рази. Серед затриманих – 28 тис. порушників кордону 10,7 тис. – нелегальні мігранти. Особливо гостро стоїть питання вивозу з України та транзиту через її територію жінок з метою сексуальної експлуатації. У наступні роки спостерігалось збільшення числа нелегальних мігрантів. Так, у 1998 р. їх було зафіксовано 17,3 тис., що у 1,9 рази більше, ніж у попередньому, а в 1999 р. – вже 25,3 тис. На початок 2000 р. майже мільйон громадян іноземних держав перебувало на території України [3, с.16].

За результатами оперативно-службової діяльності Державної прикордонної служби України, у 2004 р. було виявлено 9944 незаконні мігранти, а за 9 місяців 2005 р. – ще 13170 осіб, тобто близько 23 тис. осіб. З них за неповних два роки було затримано:

- за незаконне перетинання кордону – 6287 осіб;
- за порушення прикордонного режиму – 746 осіб;
- за порушення правил перебування в Україні – 2686 осіб.

Додатково було відмовлено в пропуску через державний кордон 13383 особам як потенційним незаконним мігрантам. Таким чином, офіційна кількість потенційних та реальних нелегалів, що виявляється правоохоронними службами України, становить близько 44 тис. осіб на рік.

Якщо ж звернутися до числа офіційно зареєстрованих в Україні іноземців, то ми отримаємо досить помірну цифру. Згідно з поданими регіональними центрами зайнятості звітами, на підприємствах, в установах та організаціях України станом на 1 січня 2004 р. працювали 4138 іноземних громадян, більшість з яких – вихідці з В'єтнаму, Македонії, Китаю, Польщі, Туреччини, Росії. Протягом 2004 р. їхня чисельність збільшилася на 11,8% (громадян Росії – у 1,2 рази, Польщі – у 1,9). Спостерігається також деяке «розширення географії». Перелік поповнили громадяни Мозамбіку, Ємену, Мексики, Ісландії, Люксембургу, Сербії-Чорногорії.

За видами економічної діяльності найбільш чисельні групи іноземців зайняті в сфері колективних, громадських та особистих послуг (12,3%), обробній промисловості (21,7%), оптовій та роздрі-

бній торгівлі (29,5%). Загалом із числа осіб, які мають дозвіл, продовжують працювати понад 4 тис. іноземців [4, с.11].

Проте правоохоронна практика свідчить, що наведені цифри зовсім не відображають реальну міграційну картину. Не є секретом, що у більшості регіонів вже сформовані стійкі етнічні угруповання, які намагаються брати під свій контроль той чи інший вид бізнесу. Це і чеченські об'єднання, що прижилися в Одесі та області, і кавказці, що пригледіли ринки великих обласних центрів, і в'єтнамці, китайці, лаосці, тайландці, масова поява яких у всіх областях України змушує замислитися. Це також громадяни Афганістану, Пакистану та інших мусульманських держав, для яких Україна стала місцем нелегального проживання [6, с.9–12].

Як показує аналіз правозастосовчої практики, у прикордонних регіонах нелегали не затримуються надовго, тоді як у великих містах – Києві, Харкові, Одесі, Львові та деяких інших вони осідають на тривалі строки. Так, у Києві кількість нелегальних мігрантів сягає 15 тис., Харкові – 5 тис. [3, с.22]. За окремими спостереженнями працівників Цивільної поліції ООН, лише у 2003 р. з території Косово до Київської області було надіслано до 10 тис. підручників з албанської мови для початкової школи, що вказує на значну кількість дітей-вихідців з Албанії та Косово, що знаходяться наразі на території нашої країни, частка з яких – нелегально.

Саме з урахуванням вищенаведених міркувань оцінки експертів, які вказують на нелегальну присутність в Україні до одного мільйона осіб, не здаються занадто суворими.

Безперечно, нелегальна міграція у будь-якому прояві несе в собі елементи політико-економічної, етнокультурної та кримінальної загрози безпеці української держави. Нелегальна міграція тісно пов'язана із вчиненням таких злочинів, як контрабанда, шахрайство, пограбування, незаконний обіг наркотиків, зброї тощо.

Криміногенна ситуація, пов'язана з нелегальною міграцією, була однією з причин прийняття Комплексної програми профілактики злочинів на 2001–2005 рр., яка покладає на Службу безпеки та Міністерство внутрішніх справ України проведення оперативно-профілактичних операцій «Мігрант», «Іноземець», «Режим», «Готель», «Ринок» тощо з метою виявлення та перекриття каналів проникнення в Україну нелегальних мігрантів. На державному рівні СБУ є також одним з основних співвиконавців Постанови Кабінету Міністрів України №1296 «Про затвердження Програми регулювання міграційних процесів на 2003–2005 роки», прийнятої 20 серпня 2003 р.

Лише протягом 2004 р. Службою безпеки України у взаємодії з іншими правоохоронними органами було викрито та припинено 104 злочини, пов'язані з незаконною міграцією. Близько 800 по-

рушників законодавства у цій сфері з числа іноземців видворено за межі України [7].

Взагалі ж правоохоронними органами України у 2003 р. було виявлено 1660 осіб з числа іноземних громадян, які вчинили злочини на території України, з них громадян країн СНД – 1312 осіб. Протягом 2004 р. злочини вчинили 1626 іноземців, з яких приблизно 76,3% (1240 осіб) були громадянами країн СНД. Приблизно половина з них була засуджена за незаконний обіг наркотиків та ще 40–45% – за вчинення корисливо-насильницьких злочинів. Серед засуджених найбільше громадян Афганістану – майже 25%, Греції – 14%, Індії – 13%, Шрі-Ланки – 9%, Ірану – 7%; далі йдуть Пакистан, Алжир, Туреччина, Сирія, Єгипет, В'єтнам, Палестина, Нігерія, Ліван, Марокко, Гана, Гвінея, Кенія, Бангладеш [3, с.159].

Проведений нами огляд, демонструючи чимале поширення нелегальної міграції через територію України, одночасно ставить перед науковцями та практиками питання створення ефективних схем збору, аналізу та узагальнення оперативної важливої інформації, розробки надійного прогнозу міграційних процесів, превентивної стратегії правоохоронних органів. Переконані в комплексній природі такого соціального явища, як проблема нелегальної міграції, ми закликаємо фахівців усіх галузей науки до спільного вирішення питання протидії такого виду злочинності.

Список літератури: 1. Піскуп О.І. Основи міграційного права. К., 1998. 2. Міграція населення України: мотиви, наміри, причини. Постанова Президії Національної академії наук України від 10 квітня 2002 року №87. 3. Мозоль А.П. Кримінологічні проблеми нелегальної міграції в Україні: Дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Національна академія внутрішніх справ України. К., 2002. 4. Ольжин Ю. «Синдром буферної зони» / Президентський вісник, № 7. 5 травня 2004 р. 5. www.pvu.gov.ua/index.php/ / Офіційний сайт Державної прикордонної служби України. 6. Стрельцов Е.Л. Отдельные элементы международных преступлений // Вісник Луганського інституту внутрішніх справ. Спеціальний випуск у чотирьох частинах. Ч. 3. Луганськ, 1999. 7. www.censor.net.ua/ Про основні підсумки діяльності Служби безпеки України у 2004 році.

Надійшла до редакції 13.06.06

Н. П. Тиндик

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ТА АМЕРИКАНСЬКОЇ МОДЕЛЕЙ ІМІГРАЦІЇ

Всю історію людства, без особливих перебільшень, можна розглядати через призму безперервного та багатоаспектного процесу міграції різних племен та народів. В одні епохи міграція була не надто значимим та помітним, зате в інші – надзвичайно важливим фактором розвитку цивілізації.

Міжнародні імміграції мають давні історичні традиції, усталені напрямки і шляхи міграційного руху, характерні та унікальні закономірності та спрямування. Їх наукове пізнання вимагає рете-